

OTMLARDA MOBIL MUTAXASSIS TAYYORLASH VA KASBIY YO'NALGANLIKNING ILMIY TADQIQOT NATIJALARIGA ASOSLANISHI HAMDA SAMARADORLIGI

Eshnaev N.J.

ChDPU Psixolgiya kafedrası dotsenti

Tayanch soʻzlar: mobillilik, kasbiy yoʻnalganlik, taʼlim, sohalar drayveri, aniq tizim, barqaror rivojlanish trayektoriyasi, ilmiy tadqiqot, intellekt, soha, istiqbolli strategiya, prognozlash, innovatsion omillar, uzluksiz muvofiqlashtirish.

Ключевые слова: мобильность, профессиональная ориентация, образование, драйверы отрасли, четкая система, траектория устойчивого развития, научные исследования, разведка, промышленность, перспективная стратегия, прогнозирование, инновационные факторы, непрерывная координация.

Key words: mobility, professional orientation, education, industry drivers, clear system, sustainable development trajectory, scientific research, intelligence, industry, forward-looking strategy, forecasting, innovation factors, continuous coordination.

Резюме:

Mazkur maqolada, jamiyat miqyosida raqobatbardosh iqtisodiyotni, barqaror ijtimoiy infratuzulmalarni, boʻshliqsiz madaniy muhitni, jamiyatni harakatga keltiruvchi va faoliyatlar muvofiqligini taʼminlovchi mobil mutaxassislarni tayyorlashni ilmiy tadqiqotga hamda taʼlim-tarbiya muhitini zamonaviy innovatsion pedagogik omillarga muvofiqlashtirish va taʼlimdagi mobillilik omillarini rivojlantirishning strategik jihatlari yoritilgan.

Резюме:

В данной статье в научных исследованиях и координации деятельности обсуждаются конкурентоспособная экономика на уровне общества, стабильные общественные отношения, культурная среда без разрыва, подготовка мобильных специалистов, которые мобилизуют общество и обеспечивают совместимость деятельности. выделена образовательная среда с современными инновационными педагогическими факторами и в образовании стратегические аспекты развития факторов мобильности.

Summary:

In this article, the competitive economy at the level of society, stable social relations, a cultural environment without a gap, the training of mobile specialists who mobilize society and ensure the compatibility of activities are discussed in scientific research and the coordination of the educational environment with modern innovative pedagogical factors and in education. strategic aspects of the development of mobility factors are highlighted.

Informatsion jamiyatda barcha sohalarida bo‘layotgan o‘zgarish va rivojlanish, zamonaviy ilg‘or g‘oya va loyihalarni yuzaga kelishi hamda ularni real hayotda realizatsiya etishning tez sur‘atlar bilan o‘shib borishi, ijtimoiy-madaniy hayotning barcha sohalarida innovatsion jarayonlarning rivojlanishi bilan tavsiflanadi.

Bugungi dunyoda innovatsiyalar, jamiyat hayoti madaniy jarayonining umumiy mohiyatini o‘zida aks ettirib, ijtimoiy tashkil etilgan tizimlarning innovatsion salohiyatini rivojlantirishning strategik maqsadiga aylanmoqda hamda iqtisodiy sohalar drayverini harakatga keltiruvchi omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Mazkur jarayon, bevosita aniq tizimga asoslangan va barqaror rivojlanish trayektoriyasiga ega bo‘lgan ilm-fan moduli bilan tavsiflanadi. Bugungi kun jamiyatning barcha sohaları taraqqiyoti va ertangi kunning istiqbolli strategiyasini belgilash va prognozlash innovatsion omillar bilan tavsiflangan ta‘lim jarayonini uzluksizligini qanday tashkil etish va muvofiqlashtirish bilan izohlanadi.

Shu nuqtai nazardan, jamiyat miqyosida raqobatbardosh iqtisodiyotni, barqaror ijtimoiy infratuzulmalarni, bo‘shliqsiz madaniy muhitni, jamiyatni harakatga keltiruvchi va faoliyatlar muvofiqligini ta‘minlovchi, davlat va jamiyat manfaatlariga muvofiqlashtiruvchi yuksak ma‘naviy dunyo qarashga ega bo‘lgan yosh avlodni tarbiyalash, innovatsion g‘oya va loyihalarni tizimli shakllantirish hamda vatanparvarlik elementlarini shaxs xususiyatida qaror toptirish bugungi kunda tashkil etiladigan ta‘lim va uni amalga oshiradigan pedagog hamda ta‘lim-tarbiya muhitini qanchalik zamonaviy innovatsiyalar bilan uyg‘unlashganligiga bog‘liq.

Darhaqiqat, XXI asr dunyoda ijtimoiy rivojlanish istiqbollari va madaniy-ma‘naviy barqarorlik, istiqbolli iqtisodiy yuksalish asosan ta‘lim tizimining holatiga hamda uning shaxs va jamiyatning yuqori sifatli ta‘lim xizmatlariga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirish qobiliyatiga bog‘liq.

Shu nuqtai nazardan, bugungi kunda davlat ta‘lim standartlarini qayta ko‘rib chiqish hamda zamonaviy o‘quv jarayon talab va tamoyilidan kelib chiqqan holda ta‘lim jarayonining asosiy elementlarini yangilash maqsadga muvofiq. Bunda asosan, zamonaviy ta‘lim mazmuni, uning o‘qitish texnologiyasi, nostandart ta‘limni qo‘llab-quvvatlash fondlarni ko‘paytirish va huquqiy bazalarni liberallashtirish, shuningdek, ta‘lim tizimining barcha elementlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni innovatsion omillarga muvofiqlashtirgan holda, ta‘limdagi mavjud buyrokratik yondashuvni ta‘lim “hayotidan” siqib chiqarish taqozo etiladi.

Mazkur yondashuv, ta‘lim muhitini va unda sodir bo‘layotgan jarayonlarni o‘zgartirishni taqozo etgan holda, ta‘limda kompleks o‘zgarishlarni o‘zida aks ettirgan innovatsion loyihalarni joriy etishni hamda professor-o‘qituvchilarning innovatsion faoliyatiga bo‘lgan kasbiy kompetensiyasini zamon talabi nuqtai

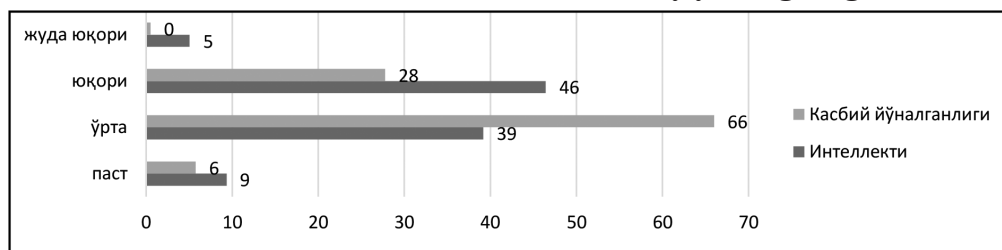
nazaridan o'zgartirishini, shuningdek, zamonaviy ta'lim samaradorligi mezonini ishlab chiqish kun tartibiga qo'yadi.

Bugungi kunda innovatsion ta'lim muhitini shakllantirishning konseptual g'oyasi davlat ta'lim siyosatini zamonaviy kompleks taraqqiyot trayektoriyasiga asoslanishini, maqsadli ta'limni tashkil etish hamda xalqaro standartlarga javob beradigan yuqori natijalarga erishishga qaratilgan ta'lim tizimini barqaror innovatsion rivojlanish omillari bilan tavsiflanishi va uning zamonaviy mexanizmlarini yaratish bilan tavsiflanadi.

Shu nuqtai nazardan, ta'lim tashkilotlarida innovatsiyalarni joriy qilish "yangi", "innovatsiya" va "innovatsion jarayon" kabi tushunchalarni olib kirilishi hamda mazkur tushuncha va yondashuvlarning mohiyatiga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq. Shuningdek, oliy ta'lim dargohlari jamiyat uchun mobil mutaxassislarni tayyorlashda inson kapitali bilan bog'liq masalalarni mintaqa va butun mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasining mezonini belgilovchi aspekt sifatida e'tirof etish hamda ilmiy tadqiqot asosida o'rganish lozim.

2021 yilda Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogik instituti (hozirgi Chirchiq davlat pedagogika universiteti) talabalarini kasbiy ko'nikma va malakalarni muvaffaqiyatli mustaqil o'zlashtirish hamda intellekti va kasbiy yo'nalganligi (N.J.Eshnaev tomonidan) o'rganilganda quyidagi natijalar qayd etildi.

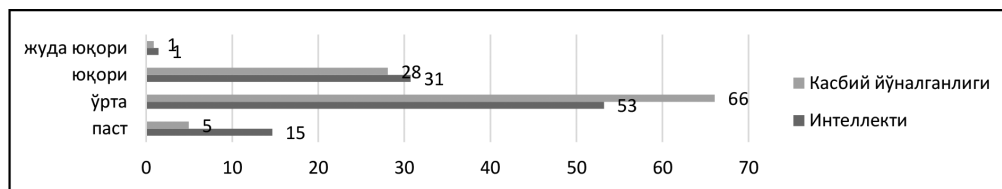
Institut talabalari intellekti va kasbiy yo'nalganligi

Institut talabalari intellekti va kasbiy yo'nalganligi

1-kursda tahsil olayotgan talabalarining 66% da kasbiy yo'nalganlik o'rta darajada bo'lsa (6% past), intellekt 39% o'rta darajani (9%past) qayd etdi.

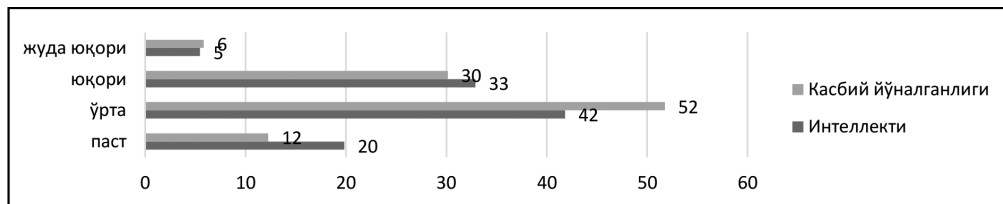
2-kurs

2-kursda tahsil olayotgan talabalarning 66% da kasbiy yoʻnalganlik oʻrta darajada boʻlsa (5% past), intellekt 53% oʻrta darajani (15%past) qayd etdi.

3-kurs

3-kursda tahsil olayotgan talabalarning 52% da kasbiy yoʻnalganlik oʻrta darajada boʻlsa (12% past), intellekt 42% oʻrta darajani (20%past) qayd etdi.

Tahlillar natijasi shuni koʻrsatadiki, institutda tahsil olayotgan umumiy talabalarning 61,3% da pedagogik kasbiy yoʻnalganlik oʻrta darajada, 44,6% da intellekt oʻrta darajada ekanligi aniqlangan hamda 7,6% kasbiy yoʻnalganlikning past darajasi qayd etilgan. 7,6% kasbiy yoʻnalganlikning past darajasini qayd etilishi bu normal holat deb qabul qilinishi mumkin. Sababi bu toifadagi talabalar OTMni tamomlagandan keyin xalq taʼlimi tizimida faoliyat olib bormasligini oʻzlari ham yaxshi bilishadi. Ammo institutda tahsil olayotgan talabalarning kasbiy yoʻnalganligi 61,3% da oʻrta darajani qayd etishi respublika OTMlar orasida reytingini tushib ketishiga olib kelishi mumkin. Bizning nuqtai nazarimiz va ilmiy prognozimizga koʻra kelgusida har bir OTMning reytingi uning kadrlar bandligi va xalq taʼlimi tizimida erishgan yutuqlari bilan belgilanadi. Shu nuqtai nazardan kelib chiqadigan boʻlsak bu borada oʻz vaqtida zaruriy chora-tadbirlar rejasini ushbu ilmiy prognoz nuqtai nazaridan kelib chiqib tashkil etish maqsadga muvofiq boʻladi.

Ahamiyatli jihati shundaki, kasbiy yoʻnalganlik va intellektning oʻrta darajasini yuqoriligi tadqiqotda oʻrganilgan 3 ta bosqich talabalarida kichik farqlar bilan namoyon boʻlmoqda. Aytmoqchimizki, birinchi kurs boʻlgani uchun ham shunday boʻlgan boʻlishi mumkin degan tushuncha ham baʼzi mutaxassislar tomonidan eʼtirozli fikrlarni bildirilishga sabab boʻlishi mumkin. Biroq bizning fikrimizcha bu pedagogika institutiga kelgan talabalarda kasbiy yoʻnalganlik 95%dan kam boʻlmasligi kerak. Kasbiy yoʻnalganlikning negizida, kasbiy qiziqish, layoqat va bu kasbdan oladigan moddiy va maʼnaviy manfaatdorlik, jamiyatda pedagog maqomning yuqoriligi yotadi.

Kasbiy yoʻnalganlikning past darajasini keltirib chiqaruvchi asosiy ijtimoiy - psixologik sabablari sifatida quyidagilarni koʻrsatish mumkin:

- Shu kungacha oʻqituvchi kasbining ijtimoiy-maʼnaviy jihatda maqomi tushib ketganligi;

- xalq ta'limi tizimida faoliyat olib borayotgan o'qituvchilarning kasbiy faoliyatidaijtimoiyahamiyatgaegabo'lganyetarliyu tuqlargaerishmaganligi(uning shaxsiy va kasbiy maqomini oshirish va motivatsiya beradigan); o'qituvchining jamiyatda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik darajasini ta'minlanmaganligi (qonun va qarorda ko'rsatilgan bo'lsada amalda o'z natijasini bermaganligi); o'qituvchiing – o'quvchi nigohida obro'si va maqomi ba'zi sabablarga ko'ra sun'iy ravishda tushirib yuborilganligi (davlat va nodavlat tashkilotlarni o'qituvchi va o'quv faoliyatga noqonuniy aralashuvining ko'payib ketganligi); o'qituvchining obodonlashtirish ishlariga jalb etilganligi (ta'lim beruvchi pedagogni yoshlarga sinfdan ta'lim va tarbiya berish bilan bog'liq funksional vazifasi qolib ketib, ko'cha ishlariga jalb etish orqali USTOZ degan "Buyuk unvon"dan jamiyat yoshlari ko'z o'nida mahrum qilganligi); o'qituvchi shaxsi va kasbini jamiyatda qadr topmaganligi (Yoshlar nazdida o'qituvchi kasbi eng nufuzi past kasb sifatida e'tirof etilishi, hamda ularning miyasida ongsiz va anglanmagan holda ushbu kasbga nisbatan ikkinchi qolaversa oxirgi ilojsizlikdan egallanishi lozim bo'lgan kasb darajada dasturlanib qolganligi); o'qituvchi faoliyati davlat va jamiyat tomonidan moddiy va ma'naviy rag'batlantirilmaganligi; o'qituvchi faoliyati davlat va jamiyat tomonidan noqonuniy tarzda qo'shimcha faoliyatlarga muntazam jalb etib kelinganligi; ustoz va shogird munosabatlarining yo'q bo'lib ketishi; jamiyatda o'qituvchi o'z kasb bilan o'quvchi va boshqa kasb egalari oldida jamiyatdagi maqomi va nufuzi bilan faxrlana olmaganligi; o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi subordinatsiyaning yo'qolganligi; o'qituvchilik kasbi bilan oila boqish va farzandlarni munosib tarbiyalab hamda shakllantirish borasida yoshlarda mavjud shubhalarning ustunligi; jamiyatning boshqa sohalari tomonidan o'qituvchi kasbiga past nazar bilan qaralganligi bularning bari yoshlarda o'qituvchilik kasbiga bo'lgan qiziqishning pasayishiga, qobiliyatlarning so'nishiga olib kelgan (Sh.M.Mirziyoyev Prezident bo'lib hokimiyat tepasiga kelgan ilk kunda boshlab o'qituvchi maqomi davlat va jamiyat tomonida yuksak darajada e'tirof etilib, barcha kasblar toji hamda davlat va jamiyat taraqqiyotini belgilab beruvchi yagona soha ekanligi, unda faoliyat olib borayotgan professor-o'qituvchi maqomi oshirilib, moddiy va ma'naviy rag'bat davlat darajasidagi siyosiy ustuvor vazifa etib belgilandi).

Ushu masalalar bilan bog'liq muammolarni oldini olish va bartaraf etish yuzasidan taklif: har bir o'quvchi(talaba)da pedagogik faoliyat bilan shug'ullanish oliy sharaf ekanligini innovatsion ta'lim klasteri asosida ya'ni hududiy klasterning tizimli modelini ishlab chiqish orqali oila, MTM va maktab kesimida milliy qadriyat darajasiga olib chiqishning ma'naviy-ma'rifiy va psixologik mexanizmini ishlab chiqish va amalga oshirish; yoshlar (ba'zi ota-onalar) ongida o'rnashib qolgan o'qituvchi kasbiga bo'lgan eskicha qarash (hurmatsezlik, jamiyatda qadr

topmagan kasb sifatida e'tirof etilganligini) larni ijtimoiy-psixologik treninglar asosida bartaraf etish va bu kasbga nisbatan simpatiyani yuqori darajasini qaror toptirish; ta'limda amaliyotchi psixolog kasbini joriy etish barcha soha uchun kasbiy yo'nalganlik va intellekt bilan bog'liq bo'lgan muammolarning oldini oladigan asosiy va yagona yechim ekanligini ilmiy-amaliy tadqiqot yoki maqsadli grant doirasida ochib berish; OTMda talabalarning o'z kasbiga bo'lgan qiziqishni oshirish va unga mas'uliyat bilan yondashish borasida ijtimoiy-psixologik seminar va treninglar tashkil etish; OTM professor-o'qituvchilari talabalar bilan ishlash jarayonida ularga ko'proq kasbiy motivatsiya berishi; OTMda sohaviy kurslar o'rtasida intellektual o'yinlarni joriy etish va ommalashtirish; individual va guruhviy mas'uliyatni shakllantirish; OTMning kelgusidagi istiqboli va reytingi shu joyda tahsil olgan talabalarning jamiyatda faoliyati va kasbiy yutuqlari bilan belgilanishini barcha fan professor – o'qituvchilari ta'sirchan metodlardan foydalangan holda talabalar ongiga dasturlashi; OTMdagi psixologiya kafedrası professor-o'qituvchilari metodik ko'rsatma va tavsiyalarni ishlab chiqishi hamda talabalar bilan bu boradagi treninglarni o'tkazib borishi.

- OTM va xalq ta'limi tizimida pedagogik kasbiy kompetentlik fanini joriy etish va o'qitish borasida chora –tadbirlar dasturini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish lozim.

Mazkur yondashuv pedagogika sohasiga yo'naltirilgan OTMlar faoliyat istiqbolini belgilab, kelajakda davlat va jamiyat uchun xizmat qiladigan yosh avlodni ma'nan va aqlan yetuk hamda mobil ko'nikma va malaka bilan kamolotga yetishini ta'minlovchi mutaxassislarni tayyorlashga zamin bo'lib, barcha sohada o'z qobiliyati va iste'dodini namoyon etish kompetentligini yuzaga chiqarishni ta'minlaydi.

Adabiyotlar:

1. Eshnaev N.J. Character as an individual and psychological feature // Fan, ta'lim va amaliyot integratsiyasi. 2021. №2 Issn, 2181-1776.
2. Eshnaev N.J. Negative impact of discriminatory factors on mobile and adaptive relationships of students // science and innovation international scientific journal volume 2 issue 5 may 2023 Uif-2022: 8.2 | issn: 2181-3337 |
3. Pankova T.N., Larina E.B. The influence of immersive learning on professionally mobile specialists // Sovremennaya ekono-mika: problemy i resheniya, 2015, no. 2 (62), s. 82-89.
4. Pankova T.N. Professionalnaya mobilnost kak neot'emlemaya xarakteristika sovremennogo spetsialista v sisteme nepregrynnogo professional-nogo obrazovaniya // Vestnik Voronej. gos. un-ta. Ser.: Problemy vysshhego ob-razovaniya, 2013, no. 1, s. 99-102.
5. Solonenko V.A. Formirovanie pro-fessionalnoy mobilnosti budushix ekonomistov-menedjerov v obrazova-telnom protsesse vuza. Dis. Bryansk, 2010.
6. Eshnaev N.J. Bo'lajak pedagog mutaxassislarning kasbiy mobilligini shakllantiruvchi omillarni ilmiy-nazariy tahlili // Mug'allim ham yzliksiz bilimlendiriv. 2023. №3/2.-B. 102-108
7. Eshnaev N.J. OTMda zamonaviy mobil mutaxassis tayyorlashning ijtimoiy pedagogik-psixologik omillari // Kasb hunar ta'limi. 2023. №3. –B.221-225